

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 2, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330

О. М. Шаповалова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Луганськ

ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

E. N. Shapovalova,
Ph.D. associate Professor of the Department of accounting and audit,
East Ukrainian national University named after Volodymyr dal, Luhansk

TENDENCIES OF ECOLOGICAL-ECONOMIC SAFETY ARE IN THE REGIONS OF UKRAINE

У статті розглянуті роль еколого-економічної безпеки в системі національної стратегії України; процес поліпшення стану довкілля; значення автоматизованої системи моніторингу довкілля в регіонах; фінансування охорони природного довкілля в Україні на 2014р. Досліджені проблеми водокористування, забруднення атмосферного повітря і шляхи їх рішення в регіонах; еколого-економічні механізми регулювання екологічного стану земельних ресурсів в регіонах; обґрунтовані шляхи і способи вирішення проблеми об'ємів і джерел фінансування твердих побутових відходів; тенденції еколого-економічної безпеки в регіонах України.

The article considers the role of ecological and economic security in the system of national strategy of Ukraine; the process of environmental improvements; the value of the automated system of environmental monitoring in the regions; the financing of environmental protection in Ukraine for 2014. Problems of water use, air pollution and ways of their solution in the regions; ecological and economic mechanisms of regulation of the ecological state of land resources in the regions; the problem-solving methods of volumes and sources of financing of solid waste; trends of ecological and economic security in the regions of Ukraine.

Ключові слова: економіка, екологія, безпека, середовище, ресурси, стимули, раціональність, потенціал, екологізація, ефективність.

Keywords: economy, ecology, security, environment, resources, stimuli, rationality, potential, ecologization, efficiency.

Постановка проблеми. Поняття еколого-економічної безпеки має ряд рис, властивих у цілому системі природокористування як форми взаємодії природи і суспільства. Потреба в безпеці, у захисті від небажаних зовнішніх впливів і внутрішніх змін на життя окремої людини, сім'ї, їх майна, різних об'єднань людей, включаючи суспільство і державу, відноситься до типу базових потреб. Екологічна безпека - це, по-перше, безпека функціонування навколишнього середовища, відсутність значимих загроз для її існування, а, по-друге, відсутність екологічних загроз життєдіяльності індивідів і їхніх різних спільностей і організацій на макрорівні. Аналогічно економічна безпека охоплює як низький рівень імовірності загроз функціонуванню і розвитку економіки країни, - так і низький рівень імовірності загроз розвитку суспільства з боку його економічної підсистеми, тобто тих процесів, що йдуть у народному господарстві.

Для різних видів ресурсів, якими володіє країна, загрожуючими властивостями можуть вважатися: об'єми їхніх запасів; рівень якості; комплектність наявних ресурсів або можливість безперешкодного їхньої придбання (поповнення запасів). Для сфери виробництва загрожуючими властивостями є: валовий національний (або внутрішній) продукт; технічний рівень (технологічний уклад) основних виробничих фондів; рівень відновлення основних виробничих фондів; конкурентність виробництва основних видів продукції.

Для сфери розподілу загрожуючі властивості це: параметри організаційно-виробничої структури економіки, тобто розподіл підприємств за розмірами у різних галузях (коефіцієнти концентрації виробництва); рівень відповідності розподілу ресурсів у територіальному розрізі, наприклад відповідні частки працездатного населення, що живе в якомусь регіоні, потенціалу природно-сировинних ресурсів останнього; параметри розподілу чисельності працівників між галузями, параметри розподілу населення (сімей; по рівнях прибутків, володіння майном, якості життя, параметри розподілу рівнів прибутків, майна і якості життя по територіальних одиницях країни

Для сфери обміну загрожуючими властивостями виступають: рівень надійності виконання контрактів, розмір трансакційних витрат, необхідних для забезпечення виконання контрактів (угод, договорів). Для сфери споживання загрожуючі властивості це: якість споживаної продукції, товарів і послуг; конкурентності секторів споживчого ринку; рівень інфляції на споживчому ринку; схильність населення до заощадження.

Аналіз останніх досліджень. Проблема еколого-економічної безпеки, її механізмів присвячено публікації вчених економістів України Хромушиної Л.А., а також вчених стан країн СНД Л. Абалкіна, А. Алтухова, Е. Борисенко, С. Глазєва, В. Гончарова, В. Загашвілі, А. Ілларионова, Ю. Корбина, А. Колосова, В. Медведєва, В. Сенчагова, А. Страхова, Е. Олейникова. Проблема економічної безпеки на рівні регіону - Н. Гуськова, А. Куклина, О.А. Романової, А. Скопина, И. Саяпина, А. Татаркіна.

Вивченню проблеми єдності економічної ефективності і екологічної безпеки функціонування господарських систем присвячені фундаментальні дослідження вчених: Э. Гирусова, А. Голуба, В. Данилова-Данильїана, В. Ігнатов, Ю. Израїля, Н. Реймерса, Т. Ханатурова, Н. Чепурних, А. Урсула.

Економічні підходи до управління якістю довкілля досліджувалися і розвивалися в роботах А. Аверченкова, Т. Акімової, О. Балацкогго, К. Гофмана, А. Голуба, В. Данилова-Данильїана, Н. Лукьянчикова, М. Лемешева, Р. Мамина, М. Степанова, А. Шевчука.

Проблемам стійкості розвитку регіональних соціоєкоосистем господарського природокористування присвячені праці С. Березнева, М. Гузева, В. Данилова-Данильїана, А. Дружиніна, В. Ігнатов, А. Колосова, М. Лемешева, О. Ломовцевої, П. Олдака, Н. Пахомової, К. Папєнова, В. Суслова, С. Тяглова, А. Урсула, Н. Чепурних, І. Шабуниної.

Питання застосування економіко-математичних методів при рішенні екологічних проблем в умовах ринкової економіки дані в роботах багатьох вчених зарубіжних і країн СНД: К. Багриновського, К. Гофмана, А. Горєлова, В. Гурмана, М. Лемешева, П. Нєстерова, П. Олдака, Е. Рюминої, Н. Тихомирова, С. Тяглова, Джоулем. Форрєстера, У. Айзарда.

Мета статті. Полягає у виявленні і дослідженні проблеми водокористування, землекористування і забруднення атмосферного повітря.

Виклад основного матеріалу. Глобальні зміни в природі виявили їх жорсткий зв'язок з характером сучасного розвитку цивілізації - розвитку за рахунок і на шкоду природі, без належного урахування небезпеки порушення раціонального балансу чотирьох основних складових частин, що визначають прогрес: економіки,

екології, соціального положення людей і їх духовного миру. Ринкова економіка вимагає радикальних змін існуючого механізму формування раціонального використання і охорони земель, водних ресурсів, накоплення відходів, що потребує прийняття досконалих еколого-економічних і правових механізмів.

Стійкий стан економіки як одна з найважливіших умов національного благополуччя, самостійності, незалежності обумовлює базис безпеки; оскільки виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ визначають життєздатність, життєдіяльність суспільства. Розгляд економічної безпеки залежно від екологічної складової - відносно нове явище. Звідси витікає проблема виявлення взаємодії економічної і екологічної безпеки. Шляхом забезпечення екологічної безпеки створюється основа для економічної безпеки. Перехід до стійкого розвитку цивілізації буде багатий безліччю жорстких конфліктів, в основі яких у всезростаючому ступені позначатиметься боротьба за ринки збуту, ресурси, за екологічний резерв і життєвий простір.

Розкриваючи суть еколого-економічної безпеки, слід зазначити різноманітні аспекти цієї складної політико-економічної категорії, і що найбільш важливою її особливістю є здатність економічної системи до стійкого збереження основних значень економічних, фінансових, соціальних, екологічних і інших показників в параметрах, що забезпечують основи її функціонування.

Стійкий розвиток - це найважливіша ознака територіального розвитку, яка припускає тривалість збереження умов відтворення потенціалу територій (його соціальною, природоресурсною, екологічною і тому подібне складових) в режимі збалансованості і соціальної орієнтації, тому в регіональному аспекті об'єктом еколого-економічної безпеки виступає територіальний розвиток. Територіальний розвиток як такий режим функціонування регіональних систем, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення, забезпечену стійким, збалансованим і взаємно неруйнівним відтворенням соціального, господарського, ресурсного і екологічного потенціалів територій.

Визначення місця категорії "еколого-економічна безпека" в системі економічних стосунків припускає конкретизацію сфер економічної життєдіяльності шляхом виділення предметів еколого-економічної безпеки, якими виступають види ресурсів, - запаси корисних копалини, основні і оборотні фонди і так далі; диференційовані частини самих суб'єктів безпеки - район, місто, область, соціальна група; якісні характеристики процесів (відтворення населення, ресурсів, вік основних фондів) і видів діяльності (темпи технологічного розвитку).

У багатьох регіонах України несприятлива екологічна ситуація пов'язана, головним чином, із забрудненням атмосфери повітря, викидами транспорту і промислових підприємств. Серед стаціонарних забрудників атмосферного повітря основними є теплові електростанції, металургійні заводи, об'єднання вуглевидобування. Особливу заклопотаність викликає забруднення повітря в містах і промислових центрах. Дуже актуальною є проблема стаціонарних джерел, викиди від яких складають по Україні більше 60% від загального об'єму (таблиця 1).

Таблиця 1.
Показники, які характеризують стан атмосферного повітря в Україні за 2008 - 2012 рр. [9]

	2008р.		2009р.		2010р.		2011р.		2012р.		2012р. у % до 2008р.
	тис. тонн	Пи тома вага, %	тис. тонн	Питома вага, %	тис. тонн	Питома вага, %	тис. тонн	Пито ма вага, %	тис. тонн	Питома вага, %	
Обсяг викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел	4524,9	62,76	3928,1	60,97	4131,6	61,87	4374,6	63,61	4335,3	63,56	95,81
Обсяг викидів шкідливих речовин від автотранспорту	2685,4	37,24	2514,8	39,03	2546,4	38,13	2502,7	36,39	2485,8	36,44	92,57
Усього	7210,3	100,00	6442,9	100,00	6678,0	100,00	6877,3	100,00	6821,1	100,00	94,60

Як видно з таблиці, 2012р. в порівнянні з 2008р. викиди із стаціонарних джерел склали 95,81%. Викиди транспорту в 2012р. в порівнянні з 2008р. склали 92,57%, що є позитивним моментом і характеризує оздоровлення атмосферного повітря.

За десятирічний період викиди в атмосферу Луганщини знизилися, по відношенню до 2003р. на 10%. Це пов'язано як з реалізацією повітряно-охоронних заходів, так і зі зменшенням ділової активності підприємств або їх зупинкою. Обсяги шкідливих викидів в атмосферне повітря усього на 1 особу у 2012р. порівняно з 2011р. в цілому по Україні знизилися на 0,6%, що є позитивним, але збільшилися шкідливі викиди в таких регіонах: АРК (105,88%), Вінницькому (108%), Дніпропетровському (101,75%), Київському (110,38%), Харківському (105,65%), Черкаському (105,11%), м. Київ (100,99%), що свідчить про погіршення навколишнього природного середовища [9]. Значно знизилася обсяги шкідливих викидів в атмосферне повітря в таких регіонах: Закарпатському (80,39%), Івано-Франківському (90,23%), Чернівецькому (90,35%), Запорізькому (93,04%), Сумському (91,70%), що свідчить про поліпшення навколишнього природного середовища. За оцінними даними за 2013р., викиди забруднюючих речовин в повітряний басейн регіону склали 524 тис. тонн. Лідируюче місце по об'ємах викидів в атмосферне повітря займає гірничодобувна промисловість. Щорічно викиди галузі складають до 170 тис. тонн забруднюючих речовин (35% від загального обласного об'єму викидів).

Великою мірою екологічні загрози пов'язані із забрудненням водних ресурсів і накопиченням відходів. При цьому аналіз показує, що за останнє десятиліття досягла стійкості тенденція зниження об'ємів огорожі і використання свіжої води. Поступово зменшуються втрати води і загальне водовідведення. У промисловості виріє об'єм води, використовуваної через системи оборотного і повторного водопостачання.

Тривогу фахівців викликає накопичення відходів. У містах організованого поховання усіх класів небезпеки накопичені 1,5 млрд. тонн, у тому числі 877 тис. тонн небезпечних відходів. Основний сегмент в накопичених об'ємах відходів складає порода від процесів вуглевидобування і вуглепереробки. Об'єм відходів, накопичених в порідних відвалах, складає 70% від загальної кількості відходів в регіоні. В той же час за десятирічний період, при збільшенні об'єму утворення відходів виробництва і споживання, об'єм утворення особливо небезпечних відходів понижений на 80%. Причому Луганська область займає 4-е місце в країні по об'ємах утилізації відходів. У 2013р. об'єми утилізації відходів вирости до 32% від об'ємів їх утворення.

Тверді побутові відходи (ТПВ) утворюються в процесі життєдіяльності людини та є найбільшою за обсягами накопичення групою відходів споживання. ТПВ містять ресурсоцінні компоненти і є потенційним енергетичним джерелом, тому вкрай нерационально як з економічної, так і з екологічної точок зору закопувати в землю ресурсоцінну сировину, придатну для використання. При цьому ТПВ забруднюють навколишнє природне середовище та створюють санітарно-гігієнічну та епідеміологічну небезпеку.

Щороку в Луганському регіоні утворюється близько 4 млн. м³ ТПВ, з яких тільки 50-60% відходів збирається і вивозиться на полігони. Решта ТПВ спалюється населенням або потрапляє на несанкціоновані звалища. Повний збір ТПВ ускладнюється недостатньою кількістю контейнерів та незадовільним станом парку сміттєвозних машин. Для збирання та тимчасового зберігання ТПВ використовуються контейнери, які через недосконалий механізм вивантаження деформуються і стають непридатними. Частина контейнерів виготовляється без кришок, що призводить до зайвої вологості побутових відходів і прискорення процесів загнивання в теплий період року і примерзання їх до контейнерів у холодний період року. У зв'язку із цим ускладнюється транспортування і стає практично неможливим подальше перероблення твердих побутових відходів. На території регіону контейнерний парк недостатній та вичерпав свій ресурс, роздільне збирання ТПВ відсутнє.

Автомобільний парк спеціалізованих підприємств, що здійснюють перевезення ТПВ, застарілий. Близько 75% автомобілів відпрацювали свій ресурс і підлягають списанню. На території області також відсутнє використання сучасних ефективних технологій комплексної переробки ТПВ.

ТПВ захороняються спеціалізованими підприємствами на 32 полігонах із загальною площею майже 225 га. Такий підхід є недоцільним та призводить до нерационального використання земельних ресурсів регіону. Переважна більшість полігонів працює в режимі перевантаження, тобто з порушенням проектних показників щодо обсягів накопичення відходів, і потребує значних коштів на їх реконструкцію та технічне переоснащення. При цьому потужність багатьох полігонів недостатня для промислового сортування і перероблення відходів. У селіщах та селах, де спеціалізовані підприємства по збиранню та перевезенню ТПВ відсутні, побутові відходи розміщуються на несанкціонованих звалищах. На сьогодні полігони та звалища для розміщення ТПВ є екологічно небезпечними об'єктами, на яких виділяється біогаз, що забруднює атмосферне повітря, та фільтрат, що забруднює ґрунтові води. На більшості полігонів виявляються факти горіння побутових відходів, що є наслідком недотримання технології їх розміщення.

При зростанні обсягів утворення ТПВ та відсутності системи їх роздільного збирання практично не вирішується питання щодо вилучення з ТПВ ресурсоцінних компонентів та екологічно безпечного захоронення відходів. Обсяг фінансових коштів, що виділяються з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища і міських бюджетів на покращення ситуації по збору і захороненню побутових відходів, є недостатнім.

Основними причинами виникнення проблеми поводження з ТПВ в Луганському регіоні є:

- недосконалість існуючої системи поводження з ТПВ;
- недостатня кількість та якість наявного контейнерного господарства, транспорту, що здійснює перевезення ТПВ;
- незадовільний стан більшості наявних полігонів, на яких захоронюються ТПВ;
- утворення несанкціонованих сміттєзвалищ;
- недостатність контролю у сфері поводження з ТПВ;
- відсутність роздільного збору ТПВ, механізованого сміттесортування, переробки харчових відходів;
- відсутність системи інформування населення щодо екологічно безпечного поводження з ТПВ.

Ефективне вирішення комплексу питань, пов'язаних з поводженням з ТПВ, можливе лише за умови визначення основних напрямів та розв'язання основних завдань з реалізації політики у сфері поводження з відходами, визначених Регіональною програмою поводження з твердими побутовими відходами у Луганській області. Комплексне розв'язання проблеми у сфері поводження з ТПВ можливе лише за умови визначення реальних джерел фінансування за такими двома варіантами:

- оновлення контейнерного господарства і парку сміттєвозних машин, будівництво сміттесортувальних і сміттєпереробних комплексів, будівництво нових сучасних полігонів ТПВ і реконструкція діючих полігонів ТПВ буде здійснюватися за рахунок коштів обласного бюджету, у тому числі обласного фонду охорони навколишнього природного середовища; ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ - за рахунок міських та районних бюджетів. Цей варіант використовується на цей час, але через обмежені можливості цих бюджетів не забезпечується повне санітарне очищення території області;

- оновлення контейнерного господарства і парку сміттєвозних машин, будівництво сміттесортувальних і сміттєпереробних комплексів, а також нових сучасних полігонів ТПВ із застосуванням новітніх технологій буде здійснюватися за рахунок коштів інвесторів; реконструкція діючих полігонів ТПВ - за рахунок коштів обласного бюджету, у тому числі обласного фонду охорони навколишнього природного середовища; ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ - за рахунок міських та районних бюджетів.

Оптимальним варіантом розв'язання проблеми у сфері поводження з ТПВ шляхом порівняльного аналізу наведених варіантів є другий варіант, який передбачає, окрім державних коштів, залучити додаткові асигнування інвесторів, що дозволить забезпечити виконання усіх вищезазначених заходів, у результаті яких буде забезпечено: комплекс заходів щодо роздільного збору ТПВ; доставку ТПВ до місця сортування або їх перероблення; механізоване сортування ТПВ з вилученням їх ресурсоцінних компонентів; перероблення харчових відходів з отриманням метану та добрив; захоронення ТПВ, що не підлягають подальшому переробленню та утилізації, на сучасних екологічно безпечних полігонах; комплекс заходів з інформування та навчання населення щодо запропонованої системи поводження з ТПВ.

Для забезпечення інвестиційної привабливості Програми територію області було умовно розподілено на 6 округів: Центральний, Південний, Східний, Південно-Західний, Західний і Північний.

В округах Луганського регіону передбачається така схема роздільного збору ТПВ:

у Центральному, Південному, Східному, Південно-Західному, Західному на два контейнери: для харчових та змішаних відходів. Зібрані відходи надходять на біогазові установки і сміттєпереробні комплекси;

у Північному окрузі на три контейнери: для харчових відходів, для вторинної сировини і змішаних відходів. Харчові відходи надходять на біогазові установки, що розташовані в містах Старобільську, Сватовому, Біловодську. Вторинна сировина - на сміттесортувальний комплекс у місті Луганську, решта відходів буде розміщуватися на існуючих полігонах.

Програму передбачено здійснити з 2009 по 2020рр. у два етапи. На першому етапі (2009-2013рр.) передбачається здійснити такі шляхи:

- оновлення контейнерного господарства; створення контейнерного господарства для великогабаритних ТПВ;
- оновлення парків сміттєвозних машин;
- створення парку великотонажних сміттєвозів;
- облаштування контейнерних майданчиків;
- будівництво сміттесортувальних комплексів;
- будівництво нових сучасних полігонів ТПВ;
- реконструкція діючих полігонів ТПВ, передбачених для подальшої експлуатації;
- ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ;
- проведення інформування та навчання населення щодо запропонованої системи поводження з ТПВ у навчальних закладах та через засоби масової інформації області.

На другому етапі (2014-2020рр.) буде здійснено будівництво біогазових установок для перероблення харчових відходів з вилученням метану та добрив.

Екологічні проблеми регіону вирішуються у рамках управлінської і координаційної діяльності. Так, розвивається Регіональна автоматизована інформаційна система екологічного моніторингу Луганської області: встановлений перший автоматизований пост контролю якості атмосферного повітря в місті Луганськ.

Крім того, проведена екологічна експертиза небезпечних об'єктів, а також значна робота по розширенню природно-заповідного фонду (заповідний фонд Луганської області складається з 183 об'єктів загальною площею 92 тис. 336 га, в 2013р. облдержадміністрацією погоджений проект Указу Президента України про створення національного природного парку "Кременські ліса" площею 7007 га). Процес поліпшення стану довкілля входить до числа питань першорядної ваги на порядку денному як на Луганщині, в Україні в цілому, так і в міжнародному просторі. Це виражається в міжрегіональній і міжнародній співпраці у вигляді партнерств і спільних стратегій.

Зокрема, підписані Меморандуми про чотиристороннє партнерство між Міністерством екології і природних ресурсів України, Луганською обласною радою, обласною державною адміністрацією і п'ятьма ведучими підприємствами. Забезпечена природоохоронна робота регіонального відділення Секретаріату Єврорегіону "Донбас".

У Луганській області запущена система екомоніторингу (11.09.2013р). Цілями і завданнями цієї системи є постійний автоматизований моніторинг стану довкілля в Луганському регіоні. Автоматизована система моніторингу довкілля Луганської області РАІСЕМ створена за замовленням Державного управління охорони природного довкілля в Луганській області. Система РАІСЕМ контролює забруднення атмосферного повітря і поверхневих водних об'єктів області, інтегруючи дані автоматизованих і стаціонарних пунктів контролю суб'єктів моніторингу довкілля. ця система дозволяє здійснювати постійний моніторинг стану довкілля не лише вузькопрофільним фахівцям, але будь-якому користувачеві мережі Інтернет за допомогою сайту aisem.org.ua. Сьогодні автоматизований пост контролю стану довкілля встановлений тільки в Луганську, проте, до кінця 2014р. планується встановити подібні пости на усій території Луганського регіону.

Згідно із законодавством України, подібні автоматизовані системи мають бути встановлені на усіх великих підприємствах і в містах з населенням більше 250 тис. чоловік. На даний момент йде етап дослідно-промислової експлуатації системи і її впровадження. Найбільша кількість викидів в атмосферу в Луганському регіоні зафіксована на ДТЕК Луганська ТЕС, шахтах і Алчевському меткомбінаті.

Найближчим часом система моніторингу буде впроваджена в Алчевську і на підприємстві ДТЕК Луганська ТЕС. Крім того, в 2014р. планується установка поста за контролем якості води в Сіверському Донці. Впровадження системи моніторингу дозволить зменшити кількість викидів забруднюючих речовин в Луганському регіоні на 20% до 2017р.

Тепер кожен житель Луганщини може, набравши в адресному рядку свого браузеру aisem.org.ua, зайти на сайт регіональної автоматизованої інформаційної системи екологічного моніторингу регіону і отримати повну картину стану довкілля. Хоча головне достоїнство нововведення - у вдосконаленні механізму контролю за підприємствами, що впливають на довкілля. По суті, департамент екології і природних ресурсів облдержадміністрації планує реформувати регіональну систему екологічного моніторингу. РСЕМ дозволяє контролювати якість повітря, води в режимі "в мережі", встановлювати джерело забруднення, своєчасно підключати до вирішення виниклої проблеми правоохоронні органи, але найголовніше - наявність такої системи дисциплінує потенційного порушника екологічної безпеки. Підприємствам вигідніше створити свої локальні системи екологічного моніторингу і увійти до загальної мережі контролю, чим платити потім багатомільйонні штрафи.

У 2014р. ще 2-3 таких же поста контролю будуть встановлені в Луганську, а надалі - в усіх 14 містах обласного значення регіону і на головних підприємствах-забрудниках. Їх підключать до єдиної системи, щоб мати загальну картину і контролювати діяльність підприємств, а також їх вплив на довкілля і

життєдіяльність людини. У тому числі і для того, щоб у разі, коли природі заподіюється шкода, вчасно зупинити і покарати того, хто шкодить. Маючи таку автоматизовану систему моніторингу, можна точно і доказово відстежити, хто завдає збитку середовищу, і призвати його до відповіді. Знаючи це, розуміючи невідворотність покарання, власники і керівники підприємств постараться мінімізувати викиди. А тому екологи прогнозують, що до 2017р. загальний об'єм шкідливих викидів на території регіону скоротиться на 20%.

Першим великим промисловим підприємством не лише в нашому регіоні - в усій країні, де створюється зараз локальна система екологічного моніторингу (вона увійде до регіональної), стало "ДТЕК Луганська ТЕС". На даний момент воно - головний забрудник в регіоні.

В Державному бюджеті України на 2014р. збережена та посилена екологічна складова. На фінансування охорони навколишнього природного середовища у 2014р. передбачено 6,9 млрд. гривень, що на 1,3 млрд. гривень (23,4%) більше показника 2013р., в тому числі Державний фонд охорони навколишнього природного середовища - 3,5 млрд. гривень при 1,5 млрд. гривень у 2013р. При цьому, варто зазначити, що екологічна складова держбюджету цього року носить більш ціленаправлений і конкретизований характер. З метою зменшення негативного впливу на довкілля передбачено спрямувати 1,2 млрд. гривень на фінансове забезпечення цільових проектів екологічної модернізації підприємств. Також, у 2014р. буде продовжено реалізацію проектів цільових екологічних «зелених» інвестицій за рахунок коштів, одержаних від продажу частин установленої кількості викидів парникових газів.

Добробут людей нерозривно пов'язаний з усіма складовими географічного середовища. Але особливе місце серед цих складових займає земля як обов'язкова умова життя взагалі (просторовий базис) і засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві.

В Україні 82% земельних ресурсів використовується в якості головного засобу виробництва в цих галузях. В сільськогосподарське виробництво залучено 72,2% території землі, розораність якої досягла 57,5%. В складі земельних угідь частка ріллі в і середньому по Україні складає 80%. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обгрунтовані межі. В окремих регіонах і господарствах значення наведених показників ще вище. Складна ситуація складається і з якісним станом ґрунтового покриву. і Ґрунтовий покрив деградує через інтенсивний розвиток ерозійних процесів, засолення, підтоплення і заболочування зрошуваних земель.

З метою вирішення проблем охорони навколишнього середовища в необхідний рад заходів організаційно-господарського, меліоративного і агротехнічного характеру.

Сутність організаційно-господарських заходів полягає: в створенні оптимальної системи сівозмі, складу і структури посівів сільськогосподарських культур в їх; розміщенні основних виробничих центрів у відповідності з вимогами санітарно-гігієнічного, зооветеринарного і екологічного характеру; при організації території сівозмі створення оптимальних умов для диференційованої агротехніки у відповідності з природними якостями орних ділянок, захисту полів від вітрової ерозії, а посівів - від суховійних вітрів сітка внутрігосподарських магістральних та польових доріг буде забезпечувати не лише вирішення транспортних виробничих завдань але й завдань екологічного характеру (наприклад, зниження викидів і атмосферу вихлопних газів, зменшення вірогідності розливів паливно і мастильних матеріалів та ін.).

Основні меліоративні заходи можна розділити на дві групи: лісомеліоративні і заходи хімічної меліорації. Лісомеліоративні заходи полягають в створенні закінченої сітки позахисних лісових смуг і захисних насаджень на території виробничих центрів. Крім захисту полів від дефляції, а сільськогосподарських культур від суховіїв лісові насадження будуть відігравати роль біохімічного бар'єру на шляху міграції токсичних забруднюючих речовин і сприяти оздоровленню навколишнього середовища. Так, багато видів дерев, чагарникових і трав'яних рослин здатні до концентрації великої кількості важких металів, сірки та інших забруднюючих речовин. Встановлено, що лісові смуги навіть невеликої ширини у великих обсягах кольтують тверді взвісі, істотно знижують концентрації розчинених добрив і гербіцидів, поглинаючи до 95% добрив, які виносяться з полів. Таким чином, лісонасадження будуть являтися щільним біохімічним бар'єром на шляху міграції забруднюючих хімічних речовин.

Агротехнічні заходи це застосування ґрунтозахисної технології обробітку ґрунту, основаної на застосуванні комплексу машин, який включає плоскорізи-глибокорозрихлювачі, протирозійні культиватори, голчаті борони, стернові сівалки.

Комплекс заходів по боротьбі з вітровою ерозією забезпечується:

- 1)Зменшення розпилення верхнього шару ґрунту і створенням вітростійкої поверхні.
- 2)Максимальним накопиченням і збереженням ґрунтової вологи.
- 3)Зменшення числа операцій при обробці за рахунок виконання за один прохід декількох прийомів (технологічних операцій).
- 4)Пригніченням розвитку бур'янів, шкідників та хвороб.

Дуже важливим і актуальним в даний час заходом по охороні такого компоненту природи як ґрунт є забезпечення бездефіцитного балансу гумусу.

Тому після складання сівозмі є сенс вирахувати баланс поживних речовин, а саме баланс гумусу по сівозмінах. Гумус - основна частина органічної речовини ґрунту, що обумовлює родючість ґрунту, агрономічну та економічну оцінку ґрунтів.

Травосіяння при високих урожаях трав сприяє накопиченню орному шарі великої кількості кореневих решток, з яких утворюється гумус, покращенню структури, водно-повітряного та поживного режиму ґрунту.

Вапнування або гіпсування регулює реакцію ґрунту, що створює сприятливі умови для життєдіяльності мікроорганізмів, і гальмує процеси руйнування та вивимання органічних, органо-мінеральних і мінеральних речовин із ґрунту.

Меліорація ґрунту корінним чином покращує її водно-повітряний режим і створює сприятливі умови як для утворення, так і для активного і функціонування гумусу, участі його в процесах, що пов'язані з родючістю ґрунтів. Необхідно врахувати, що для різних природних зон, на різних ґрунтах потрібен різний комплекс заходів, спрямованих на регулювання кількості та складу гумусу.

Реалізація наведених вище заходів дає можливість в процесі використання земельних ресурсів відтворювати їх родючість, зупинити розвиток процесів деградації ґрунтів, оздоровити екологічну ситуацію в цілому.

Стосовно аспекту водовикористання. Основними джерелами водопостачання Луганської області є поверхневі і підземні водозабори басейну річки Сіверський Донець і річок Приазов'я. Основу водних ресурсів складають: Лугань, Айдар, Червона, Деркул, Б. Кам'янка, річки Приазов'я : Міус, Міусік, Кришталева, Кріпінка, Нагольна. Впродовж 2012р. було використано: 185,8 млн. м³, в т.ч. на виробничі потреби 95,91 млн. м³ води, на господарсько-питні потреби 71,35 млн. м³ води, зрошування - 3,924 млн. м³ води., сільгосподопостачання - 2,081 млн. м³, рибне господарство - 0,388 млн. м³, інші потреби - 12,11 млн. м³. Використання води на господарсько-питні потреби зменшилося на 1,98 млн. м³. Згідно виконання запланованих заходів водокористувачами по раціональному використанню водних ресурсів: зроблена установка виміральної апаратури, проведена інвентаризація особових рахунків, але при цьому негативним показником раціонального використання водних ресурсів все ж залишаються втрати при транспортуванні.

При водозабезпеченості міст і більшості промислових підприємств в регіонах України 90% скидається в річки і водойми у вигляді стічних вод, забруднених відходами виробництва. На обліку в Луганському РУВР 138 водокористувачів, які здійснюють скидання стічних вод в поверхневі водні об'єкти. У 2012р. в порівнянні з 2011р. збільшилося скидання забруднених стічних вод на 14,04 млн. м³, що складає 33% від загального скидання. Основними забрудниками водних ресурсів в зоні діяльності управління у більшій частині являються підприємства вугільної, хімічної і нафтохімічної промисловості, комунального господарства. Причиною цього є стан очисних споруд, на яких здійснюється очищення стічних вод, більшість з яких потребує модернізації і реконструкції.

Зниження об'єму скидання забруднених стічних вод в поверхневі водні об'єкти можливо досягти шляхом впровадження водозберігаючих технологій, будівництва нових, реконструкції і модернізації діючих очисних споруд на основі сучасних технологій і устаткування, в першу чергу в системі житлово-комунального господарства, розширення використання замкнених (водооборотних) схем водопостачання на промислових підприємствах.

Висновок. Розвиток суспільства на сучасному етапі настійливо вимагає вироблення збалансованого підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Про це слід говорити як про законотвірний етап розвитку людської цивілізації, яка зіткнулася з такими глобальними проблемами, як вичерпання природних ресурсів, забруднення довкілля та ознаки екологічної катастрофи. Вирішення екологічних проблем неможливе без чіткого визначення місця і ролі економічних інтересів людей, їх синхронізації з екологічними імперативами, а також формування еколого-правової культури перш за все осіб, зайнятих в управлінні та виробництві.

Стосовно України перспективним є визначення нової ролі держави за умов загострення екологічних проблем її розвитку на регіональному рівні. Останнє десятиліття показало, що відкриті адміністративні можливості у цій сфері передчасно. Без ефективного управління, адміністративного контролю і впливу неефективно працюють і економічні важелі забезпечення екологічних вимог у господарській діяльності регіонів. Тому в основу здійснення екологічної стратегії в сучасних умовах слід покласти ефективний економіко-правовий механізм охорони довкілля, побудований на взаємодії адміністративних та економічних засобів вирішення екологічних проблем і забезпечення сталого розвитку регіонів. Завдання правового регулювання у цьому контексті має полягати насамперед у тому, щоб допомогти розв'язати конфлікт економічних та екологічних інтересів, зробивши екологічно некоректну діяльність не вигідною також і економічно, а дотримання екологічних вимог у господарській діяльності економічно вигідним. Відправні положення щодо змісту та спрямованості державної екологічної політики України

містяться у базовому законодавчому акті, присвяченому питанням охорони довкілля, - у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991р.

Економіко-правовий механізм охорони довкілля на регіональному рівні надає державній політиці у цій сфері чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяє належному врегулюванню відносин у галузі екології, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання природних ресурсів та їх відходів і юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Він тісно пов'язаний та закономірно залежить від економічної, політичної, правової систем суспільства, від особливостей побудови та функціонування державного механізму, а також від еколого-правової культури суспільства.

Людина і суспільство повинні в корені змінити своє відношення до природи і її ресурсів. У наш час людство здатне робити достатню кількість сільськогосподарської і промислової продукції, не завдаючи шкоди довкіллю. Досягнення науки і техніки відкривають не лише можливості для задоволення потреби людини, але і створюють передумови для збереження і примноження ресурсів Землі. Суспільство в змозі істотно поліпшити умови, які склалися у біосфері планети. У рішенні цієї задачі важливу роль грає екологічна освіта і виховання усього населення.

Література.

1. Закон України " Про охорону навколишнього природного середовища", 25.06.1991р. (зі змінами).
2. Forrester J.W. World Dynamic. Cambridge, 2008.
3. Mesarovic, M. Mankind at the Turning Point. - The Second Report to the Club of Rome / M. Mesarovic, E. Pestel. - New York, 2008.
4. Гузев, М.М. Экономические проблемы и механизмы экологически устойчивого развития [Текст]: монография / М.М. Гузев. - Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. ун-та, 2007. - 200 с.
5. Основные критерии экоразвития [Текст] / Т.А. Акимова [и др.]. - М.: Из-во Рос эко академии, 2009. - 54 с.
6. Возняк, В. Общественное развитие и экология: взаимосвязь, противоречия, кризисы [Текст] / В. Возняк // Вопросы экономики. - 2009. - № 2. - С. 129-136.
7. Хромушина Л.А. Економічний механізм використання природних ресурсів: напрями розвитку / Л.А. Хромушина // Вісник СНАУ. Серія «Фінанси та кредит». - 2002. - № 2. - С. 247-251.
8. Хромушина Л.А. Реформування земельних відносин в Україні / Л.А. Хромушина // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». - 2006. - № 8. - С. 326-331.
9. Державний комітет статистики України // www.ukr.stat.gov.ua.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "Pro ohoronu navkolyshn'ogo pryrodnoho seredovyshha", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 12 August 1991).
2. Forrester, J.W. (2008), *World Dynamic*, Cambridge, London.
3. Mesarovic, M. (2008), *Mankind at the Turning Pointe*, New York, USA .
4. Guzev, M.M. (2007), *Экономические проблемы у механизмы экологически устойчивого развития* [Экономические проблемы у механизмы экологически устойчивого развития], Yzd-vo Volgogradskogo gos. un-ta, Volgograd, Russia.
5. Akymova, T.A. (2009), *Osnovnye kryteryu экоразвития* [Основные критерии экоразвития], Yz-vo Ros эка akademyy, Moscow, Russia.
6. Voznjak, V. (2009), "Obshhestvennoe razvitye у экаlogyja: vzaимosvjaz', protivorechija, kryzysy", *Voprosy экаonomyky*, vol. 2, pp. 129-136.
7. Hromushyna, L.A. (2002), "Ekonomichnyj mehanizm vykorystannja pryrodnyh resursiv: naprjamy rozvytku", *Visnyk SNAU*, vol. 2, pp. 247-251.
8. Hromushyna, L.A. (2006), "Reformuvannja zemel'nyh vidnosyn v Ukraini", *Visnyk HNAU*, vol. 8, pp. 326-331.
9. The official site of Derzhavnyj komitet statystryky Ukrainy, available at: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2014р.

ТОВ "ДКС Центр"